תרומה

א. שנינו בספרי[1] „בכל מקום[2] שנאמר לי קיים לעולם ולעולמי עולמים . . ב־מקדש הוא אומר[3] ועשו לי מקדש". ועד"ז איתא במדרש[4] „בכל מקום שנאמר לי אינו זז לעולם לא בעוה"ז ולא לעוה"ב[5] . . במקדש ועשו לי מקדש"[6].

ומבאר כ"ק אדמו"ר הצ"צ[7], דענין „אינו זז בעוה"ז" במצות „ועשו לי מקדש" הוא „משום דכתיב[8] ואהי להם למקדש מעט . . וארז"ל[9] . . אלו בתי כנסיות[10] א"כ הרי שאין זז גם בעוה"ז".

והנה בביאור מרז"ל הנ"ל נאמרו כמה פירושים, ומהם: א) „במקדש[11] והמזבח יראה שאע"פ שבבנין שלמה נסתלקו מ"מ הם קיימים לעולם במקום שנגנזו[12] ולא יהי' בהם הפסד". ב) אע"פ[13] שהמקדש נחרב, קדושת המקום לא בטלה, וכמ"ש הרמב"ם[14] ד„קדושה ראשונה שקידשה שלמה שהוא קידש העזרה וירושלים לשעתן וקידשן לעתיד לבוא . . שקדושת המקדש וירושלים מפני השכינה ושכינה אינה בטילה והרי הוא אומר[15] והשמותי את מקדשיכם ואמרו חכמים[16] אע"פ ש־שוממין*[16] בקדושתן הן עומדים".

וצ"ע, אמאי לא ניחא לי' להצ"צ פי־רושים הנ"ל, שלכאורה עדיפי, שהרי לפיהם קאי על המקדש עצמו, ואילו לפירוש הצ"צ הענין ד„אינו זז" הוא לפי

---

1) בהעלותך יא, טז (על הכתוב „אספה לי" לענין סנהדרין). הובא בילש"ש פרשתנו רמז שסד בתחלתו עה"פ ויקחו לי.

2) בספרי לפנינו „שבכל מקום" – בהמשך ל„לשמי". וראה לקמן הערה 27.

3) פרשתנו כה, ח.

4) ויק"ר פ"ב, ב.

5) ועד"ז הוא בתנחומא פרשתנו ג בסופו „כל דבר שאמר הקב"ה בתורה לי ישנו בעולם הזה ולעולם הבא", אבל לא הביא שם הפסוק „ועשו לי מקדש".

6) ועד"ז הוא במדרש שמואל יט.

בתנחומא בהעלותך (יא) ובבמדב"ר (פט"ו, יז) בסגנון אחר: מעלתו של יעקב מעלה שאין לה ירידה ואין קדושתם מתחללת לעולם וכן אתה מוצא שה־זקנים אחד משלש עשרה דברים שהן כתובים לשמו של הקב"ה אלו הן . . אהל מועד מנין שנאמר ועשו לי מקדש (ויש שם כמה שינויים בדברים שנמנו – ראה יפה תואר השלם שבהערה 11. ואכ"מ). וראה לקמן הערה 27.

7) אוה"ת פרשתנו ס"ע א'תמב. וראה שם ע' א'תכה. אוה"ת שבת שובה ס"ע א'תפו.

8) יחזקאל יא, טז. וראה רש"י ותרגום שם.

9) מגילה כט, א.

10) במגילה שם: אלו בתי כנסיות ובתי מד־רשות. ולכאורה גם באוה"ת שם הכוונה לרמז גם לסיום לשון רז"ל אלא שקיצר בלשונו (כדרכו בכ"מ ברשימותיו). וראה לקמן סעיף ו.

11) יפה תואר השלם לויק"ר שם.

12) צ"ע כוונתו שהרי הא דנגנז מפורש בנוגע לאוהל מועד – משכן (כבתוספתא סוטה פ"ג, א. סוטה ט, א). ואולי כוונתו למ"ש במדרש (במדב"ר פט"ו, יג. וכ"ה באיכ"ר פ"ב, יג. זח"א ג, א. וראה גם לקו"ש חט"ז ע' 465 הערה 9) „שערי ביהמ"ק במקומן נגנזו שנאמר (איכה ב, ט) טבעו בארץ שעריה".

13) ראה ספרי דבי רב, תולדות אדם וזרע אברהם לספרי בהעלותך שם.

14) הל' ביהב"ח פ"ו הי"ד־טז.

15) בחוקותי כו, לא.

16) מגילה כח, סע"א (במשנה).

*16) בדפוסי רמב"ם לפנינו „ששמומין". אבל ברמב"ם דפוס רומי רמ ובכת"י התימנים הוא (כב־פנים) „ששוממין". וכ"ה ברמב"ם הל' תפלה פי"א הי"א (הובא לקמן בפנים (ס"ד)) „שוממין", וכבמשנה מגילה שם.

שיש בזמן הזה בתי כנסיות שהם „מקדש מעט", מעין ובדוגמת המקדש, ולא מקדש ממש.

בנוגע לפירוש הא' הנ"ל יש לומר, כי הוא ביאור מספיק בלשון הספרי „קיים לעולם ולעולמי עולמים", אבל אינו מיישב לשון המדרש „אינו זז לעולם לא בעוה"ז ולא לעוה"ב", שהרי המקדש זז ממקומו ונגנז. אבל אמאי לא ניחא לי' הפירוש שהוא מצד קדושת השכינה ו„שכינה אינה בטילה", שהוא ענין השייך למקום המקדש גופא, בעוה"ז, כמ"ש הרמב"ם[17] „לפיכך מקריבין הקרבנות כולן אע"פ שאין שם בית בנוי ואוכלים קדשי קדשים בכל העזרה אע"פ שהיא חריבה ואינה מוקפת במחיצה", הרי נמצא ש„קדושת המקדש, „ועשו לי מקדש", אינה זזה (גם) בעוה"ז[18].

ב. ויש לומר ע"פ מ"ש הרמב"ם בספר המצות[19] (בפירוש דברי הספרי הנ"ל) „ואמרו כל מקום שנאמר לי ה"ה קיים לעולם[20], כלומר שהוא דבר מתמיד ואינה מצוה לפי שעה אבל הוא ראוי ומחוייב לדורי דורות". והיינו, שהפירוש ד„קיים לעולם" אינו (רק) שהחפצא קיים לעולם, אלא שחיוב הגברא קיים לעולם, דכל מקום שנאמר לי ה"ז ציווי תמידי לדורות.

וכן בענייננו בציווי ד„ועשו לי מקדש", דכיון שנאמר „לי" ה"ז ציווי לדורות. וכך מפורש ברמב"ם בריש הל' בית הבחירה, שלמד הציווי „לבנות בית המקדש" מכתוב זה, אף שנאמר במשכן שבמדבר (אלא שכיון שנאמר בו „לי" עכצ"ל דקאי לא רק על משכן שבמדבר אלא על כל המקדשות[21]), וכמ"ש בכסף משנה[22] שלדעת הרמב"ם „האי קרא כלל הוא לכל מקום בין למשכן שבמדבר בין לשילה ונוב וגבעון בין לבית עולמים", ונמצא שהיא מצוה תמידית בכל מקום ובכל זמן (ואינה מהמצות התלויות בארץ[23], שהרי נכלל בציווי יחיד זה גם המשכן שבמדבר).

ובזה מדויק גם לשון הספרי והמדרש הנ"ל שלא הובא בהם סיום הכתוב „וש־

---

17) שם הט"ז.

18) ודוחק לומר שהוא כדי לפרש מאמר זה ד„קיים לעולם" („אינו זז לעולם לא בעוה"ז כו'") לכו"ע, גם להדיעות (ראה מגילה י', א. שבועות טז, א) דס"ל דלא קדשה לעתיד לבוא. ובפרט שרוב הראשונים פסקו שקדושת המקדש קיימת ולא בטלה — ראה אנציקלופדי' תלמודית ערך בית המקדש (ע' רלד). וש"נ.

19) מ"ע קעו.

---

*) בתולדות אדם לספרי הוסיף (גם להדיעה דלא קדשה) „או כפי שכתבו התוס' דשבועות דף ט"ז (ע"ב) ד"ה קדושתו וז"ל אי נמי לפי שאין ראוי לחזור ולקדש אלא אותו מקום קרוי קדושת עולם". אבל מובן שדוחק לפרש כן לשון המדרש „אינו זז כו' בעוה"ז".

וראה ספרי דבי רב שם, שהוסיף „ועוד דלא זזה שכינה מכותל מערבי לעולם", ולכאורה כוונתו שלפ"ז הוא לכו"ע.

20) כ"ה במקור הערבי — ראה סהמ"צ הוצאת העליר (בהערות) וקאפח.

21) כ"כ בקנאת סופרים לסהמ"צ להרמב"ם מ"ע כ בסופו. ספרי דבי רב לספרי פ' ראה יב, יוד.

22) לרמב"ם שם.

23) מצד הכתוב ד„ועשו לי מקדש" עצמו, משא"כ מצד שאר הכתובים (ראה כס"מ שם). וראה אוה"ח פרשתנו: ועשו לי מקדש היא מצוה כוללת כל הזמנים בין במדבר בין בכניסתן לארץ בכל זמן שיהיו ישראל שם לדורות וצריכים היו ישראל לעשות כן אפילו בגליות אלא שמצינו שאסר ה' כל המקומות מעת שנבנה בהמ"ק (וראה גם ספרי דבי רב פ' ראה שם). אבל בחינוך מצוה צה „ונוהגת מצוה זו בזמן שרוב ישראל על אדמתן", ובמצוה תצז „ונוהגת בזמן שישראל על אדמתן". ואכ"מ.

כנתי בתוכם" אלא רק תחילת הכתוב „ועשו לי מקדש", כי עיקר ההדגשה כאן היא על מעשה האדם, „ועשו לי מקדש".

ויש לומר דמטעם זה לא ניחא לי' להצ"צ לפרש ד„אינו זז לעולם" היינו מפני השראת השכינה במקום המקדש — כי זה מורה רק על הקיום הנצחי של החפצא דהמקדש (השראת השכינה שבו), ולא על הקיום הנצחי של חובת הגברא ד„ועשו לי מקדש".

ג. והנה במ"א[24] נת', דכיון שלדעת הרמב"ם „ועשו לי מקדש" הוא ציווי תמידי בכל מקום ובכל זמן, עכצ"ל שגם בזמן הזה יש חובה לעסוק בבנין המקדש, ונת' שיש לומר שזהו יסוד החיוב ללמוד תורת הבית וצורת הבית כו', דכיון שא"א לבנות הבית בפועל, נשאר עכ"פ חלק זה של העסק בבנין הבית, הלימוד בצורת הבית.

וזוהי כוונת המדרש[25] שהקב"ה אמר ליחזקאל „אמור להם (לישראל) ויתעסקו לקרות צורת הבית בתורה ובשכר קרייתה . . אני מעלה עליהם כאילו הם עוסקין בבנין הבית", ויתירה מזו, שהקב"ה אמר „ובשביל שבני נתונים בגולה יהא בנין ביתי בטל (בתמי') א"ל כו'"[25], היינו שע"י העסק בצורת הבית אין „בנין ביתי בטל" — והיינו לפי שהלימוד בהלכות וצורת הבית ה"ז מגדר מצות בנין ביהמ"ק, שהוא ציווי תמידי, ובזמן הזה שא"א לבנות הבית כפשוטו, קיום ציווי זה הוא ע"י לימוד צורת הבית[26].

ועפ"ז אתי בפשטות מאמר הספרי דהציווי ועשו לי מקדש „קיים לעולם ולעולמי עולמים", כי גם בזמן הזה ישנו קיום ציווי זה ע"י העסק בהלכות וצורת הבית.

והא דהצ"צ לא הביא ענין זה, יש לומר, לפי שקאי (כנ"ל) על דברי המדרש, ששם הלשון „אינו זז לעולם לא בעוה"ז כו'", שמלשון זו מובן שלא חל שינוי ו„הזזה" באופן קיום הציווי, וגם „בעוה"ז", ואילו לביאור הנ"ל, הרי חל שינוי ו„הזזה" באופן קיום הציווי ד„ועשו לי מקדש", שאין מקיימים אותו בגשמיות (בבנין גשמי) אלא רק בענין של לימוד, ענין רוחני.

ולכן מפרש הצ"צ שהענין ד„אינו זז לעולם לא בעוה"ז" הוא מצד הענין ד„מקדש מעט . . אלו בתי כנסיות", שלפ"ז יש קיום של „ועשו לי מקדש" כפשוטו בגשמיות[27].

וצריך ביאור, איך אפשר לומר שע"י הענין דבתי כנסיות שהם רק „מקדש מעט", אין שום „הזזה" ושינוי באופן קיום הציווי „ועשו לי מקדש"?

ד. ויש לבאר זה ע"פ דברי הזהר[28] „ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, ועשו לי

---

24) לקו"ש חי"ח ע' 412 ואילך. וש"נ.

25) תנחומא צו יד. וראה גם מנחות בסופה. ובכ"מ (נסמן בלקו"ש שם הערה 19).

26) וראה גם לקו"ש חכ"א ע' 149 ואילך וב־הערה 39 שם.

27) ולהעיר דהתחלת המאמר בספרי היא „ש־תהא סנהדרין לשמי שבכל מקום שנאמר לי קיים לעולם כו'", ומונה כולם. ועד"ז בבמדב"ר שם שמתחיל „א' מי"ג דברים שהן כתובין לשמו של הקב"ה אלו הן" (כנ"ל הערה 6), שגם בזה אפשר לדחוקי שהכוונה להקדושה כו' ותוכן רוחני שבזה, והצ"צ מדייק הלשון בויק"ר דוקא „אינו זז כו' בעוה"ז", ולכן מפרש דקאי על „מקדש מעט" — שהכוונה להענין כפשוטו.

28) ח"ג קכו, א.

*) אבל בספרי דבי רב שם כתב שמ"ש „שבכל מקום שנאמר לי' הוא כמו „ד"א".

מקדש סתם דכל בי כנישתא דעלמא מקדש אקרי", וברע"מ[29] מנה זה במנין המצות „פקודא (יט) למבני מקדשא („בי כנישתא") לתתא כגוונא דבי מקדשא דלעילא כד"א[30] מכון לשבתך פעלת ה' דאצטריך למבני בי מקדשא לתתא ולצלאה בגוי' צלותא בכל יומא למפלח לי' לקב"ה דהא צלותא אקרי עבודה".

ובאחרונים[31] האריכו להביא ראי' מדברי הזהר שם דמצות עשה של ועשו לי מקדש כוללת גם מצות בנין בית הכנסת, ושכן משמע מדברי המהרי"ק[32], וז"ל:

„ראוי לדמות נדבת בית הכנסת לנדבת מלאכת המשכן שהרי בכל מקום דמו רבותינו ז"ל בית הכנסת לבית המקדש כדאמרינן בפרק בתרא דמגילה ואהי להם למקדש מעט . . אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות . . ומתוך זה כתב שם המרדכי דאסור לנתוץ דבר מבית הכנסת כי היכי דתניא בספרי[33] מנין לנותץ אבן מן ההיכל וכו' שהוא בלא תעשה כו' ושמעת מינה דילפינן בית הכנסת ממקדש ותניא בספרי[34] מקדש מקדשיכם לרבות בתי כנסיות ואמרינן נמי בפ"ק דשבת[35] כל עיר שגגותי' גבוהין מבית הכנסת סופה חריבה דכתיב[36] לרומם בית אלקינו ולהעמיד חרבותיו ואע"ג דההוא קרא דלרומם בית אלקינו כתיב בעזרא גבי בנין בית המקדש אלא שמע מינה דיש להדמות זה לזה . . וכן כתב נמי רבינו מאיר ומביאו המרדכי[37] . . ושמא דומה לעליות היכל שנתקדשה . . מקדש מעט שלנו יש לנהוג בו מקצת קדושה ומעין קדושת היכל הרי שרוצה לומר דאפילו למאן דאמר דעליות עזרה לא נתקדשו מכל מקום בית הכנסת שלנו חמורה יותר דיש לדמות לעליות היכל דנתקדשו".

[וי"ל דזוהי ההלכה ברמב"ם, דנוסף ע"ז שפסק[38] „בתי כנסיות ובתי מדרשות שחרבו בקדושתן הן עומדות שנאמר והמשימותי את מקדשיכם אע"פ שהן שוממין בקדושתן הן עומדין" (וכהא דכתב בקדושת המקדש[39]), הרי במנין המצות בראש ספר היד במצות ל"ת[40] מפורש „שלא לאבד בית המקדש או בתי כנסיות או בתי מדרשות כו' שנאמר[41] אבד תאבדון לא תעשון כן לה' אלקיכם", הרי שמנה ללאו (ובמנין המצות שלו), שלא לאבד בתי כנסיות ובתי מדרשות בחדא מחתא ומאותו הכתוב שלמדין בנוגע לבית המקדש[42].

---

29) זח"ב נט, ב.

30) בשלח טו, יז.

31) הובאו בשדי חמד כללים מערכת הבי"ת סוף כלל מג וכלל מד.

32) סוף שורש קסא (ובדפוס ווארשא הוא בסי' קנט).

33) פ' ראה יב, ג.

34) כ"ה במהרי"ק שם. ולכאורה צ"ל ספרא, והוא בתו"כ בחוקותי כו, לא.

35) יא, א.

36) עזרא ט, יו"ד (בהשמטת תיבות).

37) שבת שם סרכ"ח.

38) הל' תפלה פי"א הי"א.

39) בהל' ביהב"ח שם (פי"ו הט"ז). ולהעיר שהלימוד והשימותי את מקדשיכם בקדושתן אף כשהן שוממין נאמר במשנה (מגילה כח, סע"א) לענין ביהכנ"ס, והרמב"ם הביאו (גם) לגבי ביהמ"ק.

40) ל"ת סה.

41) פ' ראה יב, ב-ד.

42) ובסהמ"צ כתב בביטוי כולל „שהזהירנו מנתוץ ומאבד בתי עבודת הא-ל" (כ"ה בסהמ"צ לפנינו. ובהוצאת העליר וקאפח בשינויים קלים).

ולהעיר מב"ב ג, ב דמקשה „בבא בן בוטא היכא אסבי' לי' עצה להורדוס למיסתרי' לבית המקדש והאמר רב חסדא לא ליסתור איניש בי כנישתא עד דבני בי כנישתא אחרינא", דלמד איסור סתירת בית

ה. אבל נ"ל, דאף שתרווייהו איתנהו בי' בביהכנ"ס כמו בבית המקדש, הן קיום מצות ועשו לי מקדש והן איסור שלא לנתוץ ושלא לאבד, הרי הם ב' גדרים:

האיסור לאבד בתי כנסיות כו' הוא מצד דין קדושה שבהם, כדיוק הלשון „והשמותי את מקדשיכם כו' בקדושתן הן עומדין", הרי שזהו מצד דין קדושה שיש בבתי כנסיות ובתי מדרשות מעין קדושת בית המקדש: אבל המצוה ד„ועשו לי מקדש" היא מצוה ודין דקביעת מקום, כלשון הרמב"ם בהגדרת מצוה זו[43] — „מצות עשה לעשות בית לה' מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות כו'", והיינו דגדר המ"ע אינו לקדש המקום וכיו"ב, אלא לקבוע מקום בשביל לעבוד בו את ה'*[43], וכלשון הרמב"ם בספר המצות[44] „ציונו לבנות בית הבחירה לעבודה", או „לבנות (לעשות) בית עבודה"[45]. ויש לומר (לדעת הזהר), שדבר זה הוא דין בפני עצמו שקיים בבתי כנסיות ובתי מדרשות בכל מקום[46], שהם מקומות קבועים „לעבודה" (עבודת השם).

ו. ויש לומר, שזוהי כוונת הצ"צ ב־מ"ש דהא ד„ועשו לי מקדש" הוא ציווי ש„אינו זז לעולם לא בעוה"ז" הוא מצד הענין דבתי כנסיות שהן „מקדש מעט" — שאין זה (רק) מצד הקדושה או השראת השכינה שיש בהם [שהרי א) א"א לדמות קדושת ביהכנ"ס לקדושת המקדש, וא"כ אין שייך לומר ע"ז „אינו זז לעולם לא בעוה"ז כו'". ב) לאידך: גדר הקדושה והשראת השכינה קיימים גם עכשיו, וביתר שאת ועז, במקום המקדש עצמו בירושלים (כנ"ל), ובשביל זה אין צורך בבתי כנסיות], אלא מצד מעשה האדם שבזה, דהחיוב ד„ועשו לי מקדש" קיים לעולם, כי תמיד יש חיוב לעשות ולקבוע מקום לה'[47], גם כשאין ביהמ"ק

המקדש מבית הכנסת. וראה שו"ת הצ"צ או"ח ס"כ. ועוד.

43) ריש הל' בית הבחירה.

*43) ראה לקמן סעיף ח', שביהמ"ק הי' גם מקום תפלה.

44) מ"ע כ.

45) בהוצאת העליר וקאפח.

46) לכאורה, לדברי האחרונים הנ"ל שמצות בנין בית הכנסת היא בכלל מצות „ועשו לי מקדש" וראייתם מדברי המרדכי, כ"ה גם להרמב"ם (ובפרט ע"פ לשונו במנין המצות הנ"ל בפנים).

ואף שכתב הרמב"ם כנ"ל (הל' ביהב"ח פ"א ה"ג) „כיון שנבנה המקדש בירושלים נאסרו כל המקומות כולן לבנות בהן בית לה' ולהקריב בהן קרבן, ואין שם בית לדורי הדורות אלא בירושלים בלבד ובהר המורי" — הרי בפשטות אין האיסור בעשיית בית לה' בפ"ע כ"א כשהוא בשביל להקריב בו קרבן — ראה רמב"ם הל' ביאת מקדש פ"ט ה"ד. הל' מעשה הקרבנות פי"ד ה"ז. ולהעיר מפיה"מ להרמב"ם מנחות פי"ג מ"י ד„בית חוניו . . שעבר על מ"ש פן תעלה וכו'", ולא הזכיר דעבר על איסור עשיית הבית חוץ לירושלים. וראה בהנ"ל בלקו"ש חט"ז ע' 466 הערה 12.

אבל דוחק הוא, שהרי הרמב"ם לא כלל במצות „ועשו לי מקדש" (מ"ע כ) ע"ד בתי כנסיות (ע"ד שהביא במנין המצות הנ"ל לענין איסור איבוד וני־תוץ).

ולהעיר שבספר הבתים כתב דיני בית הכנסת ב„שערי בית המקדש", ולא ב„שערי תפלה", וב־המשך להלכות בית המקדש מתחיל שם בשער שמיני „בתי כנסיות ובתי המדרשות הם בגלותינו זה במקום מקדש, אמרו חכמים ואהי להם למקדש מעט . . אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות כו' לפיכך כל מקום שיש שם עשרה מישראל צריך לבנות להם בית הכנסת".

47) ראה סידור עם דא"ח (רעו, ב): דהנה כתיב ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם . . ע"י אמצעות שני דברים על ידי ישראל ועל ידי מקום בהמ"ק כו' וצריך להיות שניהם דוקא וגם בחי' ההארה וה־המשכה הזאת שהיתה בבית המקדש נמשכה ונתפשטה גם בגלות ישראל אחר החורבן בכל בתי

קיים, ובכל מקום שנמצאים בנ"י (גם בחו"ל כו')[48] והם בתי כנסיות[49].

[ומזה מובן, דאף שבזהר לא נזכרו אלא בתי כנסיות כמקום תפילה, הרי כיון שהוא מצד הענין דקביעת מקום בית לה', פשוט דהוא גם בבית המדרש, וכמפורש בגמ' ד"מקדש מעט . . אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות", דגם בתי מדרש הם בכלל מקום לעבודה[50], וב־פרט ע"פ מרז"ל[51] מיום שחרב ביהמ"ק אין לו להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה בלבד].

וזהו הטעם לדיוק המדרש „אינו זז לעולם לא בעוה"ז כו'" — כי הגדר ד־השראת השכינה וענין הקדושה שאינה בטילה אינו דבר שבגדר עוה"ז ממש, שהרי הו"ע רוחני ולמעלה מגדר מקום, ורק מצד המצוה ומעשה האדם ד„ועשו לי מקדש" שהיא מצוה וחובה תמידית בכל זמן ובכל מקום אפשר לומר ש„אינו זז . . בעוה"ז".

ז. והנה עוד פירוש י"ל בזה ד„ועשו לי מקדש" קיים לעולם, ע"פ מארז"ל[52] עה"פ ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם „בתוכו לא נאמר אלא בתוכם בתוך כל אחד ואחת[53] מישראל", דכל אחד ואחת מישראל נעשה מקדש ומשכן לו ית'.

ויש לומר שענין זה יש לו יסוד גם בהלכה, שהרי החיוב ד„ועשו לי מקדש" שהוא „קיים לעולם ולעולמי עולמים" קיומו אפשרי ע"י כל אחד[54] מישראל, בכל מקום ובכל זמן, ע"י שבביתו ה־פרטי קובע מקום לתורה ולתפלה כו'.

ואף שגם בנוגע לבית הכנסת כתב הרמב"ם[55] „כל מקום שיש בו עשרה מישראל צריך להכין לו בית שיכנסו בו לתפלה בכל עת תפלה", הרי שאין זה חיוב מצד עצמו אלא דוקא במקום שיש

כנסיות ובתי מדרשות שמתפללים שם כמ"ש ואהי להם למקדש מעט בארצות אשר באו שם והיינו בבה"כ ובהמ"ד כידוע והטעם הוא משום דכל־מתאספי' עשרה מישראל ומתפללים הרי אכל עש־רה שכינתא שרי' כו' וגם כשיהי' בנין מובן בקדושה לזאת האסיפה שם יהי' כמו בחי' משכן ומקדש כו'.

48) ראה כף החיים או"ח סי' קנ אות ה' שמביא מספרים דכופין „גם לחזק בהכ"נ כשם שכופין בכל מ"ע דכשם שמ"ע לבנות בית הבחירה ולחזק בדק הבית שנאמר ועשו לי מקדש כך הוא בזה"ז לבנות ולחזק בדק בתי כנסיות ובתי מדרשות". וראה לעיל סוף הערה 46.

49) וי"ל דגם בזה העיקר הוא ב„מקדש מעט" „זה בית רבינו שבבבל" (מגילה כט, א). והיינו דכמו שבנוגע לקדושת „מקדש מעט", העיקר שנותן ה־קב"ה לישראל בזמן הגלות במקום „המקדש הגדול אשר בירושלים" (מצו"ד עה"פ) הוא בית רבינו שבבבל, שבו (בהבית*) עיקר השראת וגילוי שכינה „שנסע מקדש וישב שם" (ערוך ע' שף — הובא בחדא"ג מהרש"א שם (וכמשנ"ת בארוכה בסה"ש תשנ"ב ח"ב ע' 465 ואילך)), עד"ז הוא לענין קיום „ועשו לי מקדש" מצד הגברא, שאף שהוא בכל בתי כנסיות ובתי מדרשות שנק' „מקדש מעט", עיקרו הוא בבנין בית רבינו שבבבל.

50) להעיר מסהמ"צ להרמב"ם מ"ע ה: ואמרו ג"כ ולעבדו זו תלמוד . . ואמרו עבדוהו בתורתו ועבדוהו במקדשו.

51) ברכות ח, א. וראה שם המשך הגמ'. ומגילה כט, א.

52) אלשיך עה"פ קרוב לסופו (ד"ה עוד יתכן). ראשית חכמה שער האהבה פ"ו קרוב לתחילתו. של"ה (סט, א. רא, א. שכה, ב. שכו, ב. ובכ"מ).

53) ראה לקמן סעיף ט ובהנסמן שם.

54) ראה גם סידור שם (הנ"ל הערה 47).

55) הל' תפילה פי"א ה"א.

---

*) משא"כ הא דשכינה אינה בטילה לגבי המקדש וירושלים שקדשה גם לעתיד, הוא רק במקום המקדש ולא בהבנין. ויתירה מזו גם לפני החורבן נאמר (יחזקאל ז, כב) ד„באו בה פריצים וחללוה", דיצא מקדושתו (ראה ע"ז נב, ב. מלחמות להרמב"ן שם).

בו עשרה מישראל – הנה זהו רק בנוגע להחיוב, שהחיוב על הציבור לבנות בית הכנסת הוא רק כשיש שם עשרה מישר־אל, וחיוב זה יש בו דין כפי', כהמשך דברי הרמב"ם „כופין בני העיר זה את זה לבנות להם בית הכנסת"[56] – אבל כל אחד ואחת שקובע חדר או מקום מיוחד בביתו לעבודת השם, הרי יש בזה „קיום" הענין ד„ועשו לי מקדש"[57].

ומובן, דכשם שהוא בבית הכנסת, שאופן קביעותו היא ע"י מעשה בנין [וישנם כמה דינים בבנייתו, „כשבונין[58] בית הכנסת אין בונים אותה אלא בגבהה של עיר שנאמר[59] בראש הומיות תקרא, ומגביהין אותה עד שתהא גבוהה מכל חצרות העיר שנאמר*[59] ולרומם את בית אלקינו, ואין פותחין פתחי הכנסת אלא במזרח שנאמר[60] והחונים לפני המשכן קדמה"], ובבנין גופו יש כמה פרטים [„ובונין[61] בו היכל שמניחין בו ספר תו־רה . . ומעמידין בימה באמצע הבית כו'"] – כן הוא בבית פרטי דכל אחד ואחת מישראל, שהכנת וקביעת מקום לעבודה אינה רק ההחלטה לקבוע מקום שבו מתפלל[62] (עניני ברכות ותפלה ש־עושה לעצמו שאינו תפלת ציבור) ולומד תורה וכיו"ב, אלא בעיקר ע"י מעשה של בנין וכיו"ב, כגון ע"י בנין ועשיית ארון־ספרים לתורה, ושלחן שעליו לומדים ומתפללים, וכיו"ב.

ח. ועוד יש לומר בזה: מצינו במשכן ומקדש שהיו בהם כל שלשת העמודים שעליהם העולם עומד, תורה עבודה וגמילות חסדים[63]:

תורה – נוסף על הארון והלוחות שבמשכן ומקדש, „ועשו ארון גו' ונתת אל הארון את העדות גו'"[64], התורה[65], הרי השם „הר המורי'" הוא ע"ש „שיצא ממנו הוראה לישראל"[66] – מסנהדרין שהיו יושבים בלשכת הגזית[67]; וכן ענין העבודה, דנוסף על העיקר שקאי על עבודת הקרבנות שהיו במקדש, ה"ז גם „ביתי בית תפלה יקרא גו'"[68], ו„זה שער השמים"[69]; וכן ענין גמ"ח דנוסף על השפעת החסד לכל ישראל (ולכל העו־לם) על ידי השולחן שבבית המקדש (וכמרומז בגמ'[70] „הרוצה . . שיעשיר יצ־פין וסימניך שלחן בצפון"), הרי הי' בבי־המ"ק ענין הצדקה וגמ"ח כפשוטו, לשכת

---

56) וראה לעיל הערה 48 מכף החיים.

57) להעיר מחידושי הרמב"ן סוף מגילה, דיחיד שייחד לעצמו בית לתפלתו „יש בה קדושה קצת ואסור להשתמש בה חול כל זמן קדושתה". וראה אנציקלופדי' תלמודית ערך ביהכ"נ בתחלתו.

58) ל' הרמב"ם שם ה"ב.

59) משלי א, כא.

*59) עזרא ט, יו"ד (ושם: לרומם).

60) במדבר ג, לח.

61) ל' הרמב"ם שם ה"ב־ג.

62) ראה מג"א או"ח ס"צ סקל"ג ושו"ע אדה"ז שם (סו"ס יח) „גם כשמתפלל בביתו יקבע (לו) מקום" (אלא דשם נאמר הטעם „שלא יבלבלוהו בני הבית"), וראה רמב"ם הל' תפלה פ"ה ה"ו „וקובע מקום לתפלתו תמיד". וראה טושו"ע (ואדה"ז) שם סצ"ח ס"ד.

63) אבות פ"א מ"ב.

64) פרשתנו כה, יו"ד. שם, טז.

65) ל' רש"י שם. וראה בארוכה במפרשי רש"י אם הכוונה להלוחות או להס"ת. וראה מפרשי התו־רה – רשב"ם, ראב"ע ועוד. ואכ"מ.

66) תענית טז, א. ירושלמי ברכות פ"ד ה"ה. פרש"י עה"פ (ויירא כב, ב) ארץ המורי' (וראה חדא"ג מהרש"א שם).

67) ראה רש"י ותוס' תענית שם.

68) ישעי' נו, ז.

69) ויצא כח, יז. ובפרש"י שם ד"ה וזה שער השמים: מקום תפלה כו'.

70) ב"ב כה, ב. תקו"ז תכ"ד (סט, ב). וראה שו"ע אדה"ז או"ח סצ"ד ס"ג.

חשאין, שבו[71] היו „יראי חטא נותנים לתוכה בחשאי ועניים בני טובים מתפרנסים מתוכה בחשאי".

ועד"ז צ"ל בה„ועשו לי מקדש" שבבית פרטי בכל מקום, דצ"ל בכל ג' הקוים הנ"ל, קביעת מקום (וארון) לתורה ולתפלה, וכן לגמ"ח ע"י קופת צדקה (למוסדות תורה בתי כנסיות לתפלה ומוסדות צדקה וחסד), ועל ידי הכנסת אורחים כפשוטו.

ט. ויש להוסיף, דכשם שבבנין בית המקדש כפשוטו, אף שהוא מהמצות ה' מוטלות על הציבור, הרי כתב הרמב"ם[72] ש„הכל חייבין לבנות ולסעד בעצמן ובממונם, אנשים ונשים כמקדש המדבר", ובאבות דר' נתן[73] איתא שגם הטפלין הביאו לנדבת המשכן —

עד"ז הוא ב„ועשו לי מקדש" שבביתו של כל אחד, שהוא דבר השייך לאנשים נשים[74] וטף, וכמבואר בארוכה בזה בז' מ"א[75].

ועל ידי מעשינו ועבודתינו בזמן הגלות, בקיום העשי' דהמקדש מעט בכלל בבתי כנסיות ובתי מדרשות, כולל גם זה שכל אחד מקיים זה בביתו הפרטי, ה"ז מביא ומזרז בנין בית המקדש השלישי, ש„בנוי ומשוכלל הוא יגלה ויבא מ־שמים"[76], שאז יהי' בגלוי בתכלית ה־שלימות קיום „ועשו לי מקדש", שהרי יהי' בנין נצחי שאינו זז לעולם, „מקדש[77] אדנ"י כוננו ידיך ה' ימלוך לעולם ועד", שאינו זז לעולם כו' ולא לעוה"ב, ב־מקדש השלישי, תיכף ומיד ממש.

(משיחת ש"פ תרומה תשמ"ז)

---

71) שקלים פ"ה מ"ו. רמב"ם הל' ערכין פ"ב הי"ב. הל' מתנות עניים פ"י ה"ח.

72) הל' ביהב"ח פ"א הי"ב.

73) פי"א, א. וראה צפע"נ מהד"ת ג, ג. ואכ"מ.

74) ראה סד"ה ועשו לי מקדש תש"ד (סה"מ תש"ד ע' 156). ולהעיר ד„ויבואו האנשים על ה־נשים" (ויקהל לה, כב) — האנשים נטפלו להנשים (רמב"ן שם).

75) ראה בזה מכתבי „בין יו"ד וט"ו בשבט ה'תשמ"ז" (לקו"ש חכ"ו ע' 414 ואילך. שם ע' 420. חל"א ע' 235 ואילך. ע' 242).

76) פרש"י ותוס' סוכה מא, סע"א. ועוד.

77) בשלח טו, יז־יח. וראה זח"ג רכא, א. ועוד.